

20. Μεσαιωνικά κοινοβούλια

1

Επισκοπώντας τα θέματα της μεσαιωνικής ευρωπαϊκής πολιτικής σκέψης, είχα πει ότι αυτή έφερε την ευθύνη δύο μεγάλων πολιτικών εφευρέσεων:

- Την εφεύρεση της βασιλείας. Επρόκειτο για την εφεύρεση της *πολιτικής* νομιμοποίησης, της νόμιμης εξουσίας επί υπηκόων – διαφορετικής από την απλή ‘χωροδεσποτεία’ ή από το εξουσιαστικό δικαίωμα που βασιζόταν στην ιδιοκτησία γης, το δικαίωμα της εξουσίας επί πακτωτών.
- Τα κοινοβούλια.

Και είναι γι’ αυτήν την δεύτερη εφεύρεση που θέλω να μιλήσω σήμερα.

Τα κοινοβούλια εμφανίστηκαν, σε κάθε επικράτεια της Χριστιανοσύνης, τον 12ο και 13ο αιώνα.

Όπως θα δούμε, δεν μπορεί να ειπωθεί ότι είχαν σχεδιαστεί. Αναδύθηκαν, ως όργανα διακυβέρνησης, μέσα από έθιμα και πρακτικές πολύ αρχαιότερες από αυτά. Πολύ πριν το τέλος του Μεσαίωνα, όμως, ορισμένες γενικές ιδέες για τον χαρακτήρα και την νομιμοποίησή τους είχαν γίνει πλέον παραδεκτές.

Μάλιστα, από την σκοπιά την οποία θα υιοθετήσω, τα κοινοβούλια μπορούν να ιδωθούν ως μια ιδιαίτερη οικογένεια ιδεών περί διακυβέρνησης.

Τα εργαλεία διακυβέρνησης τα οποία, στο πέρασμα του χρόνου, έφθασαν να είναι γνωστά ως ‘παρλαμέντα’, ως *πάρλιαμεντς*, *παρλεμάν*,

κορτές, δίαιτες, λάνταγκε, ράιχσταγκε και λοιπά, στις διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες, ήταν ποικίλων ειδών, αλλά είχαν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά.

Επρόκειτο για συνδιασκέψεις – αυτή ήταν η αρχική σημασία της λέξης *παρλιαμέντουμ*.

Επρόκειτο για συνδιασκέψεις που συγκαλούσαν βασιλείς ή άλλοι ηγεμόνες, δούκες ή κόμητες. Τις συγκαλούσαν, για να συζητήσουν συγκεκριμένα ζητήματα ή να καταλήξουν σε συγκεκριμένες αποφάσεις.

Απαρτίζονταν από πρόσωπα που όφειλαν αφοσίωση στον εν λόγω βασιλιά ή δούκα.

Αναδύθηκαν μέσα από ορισμένα χαρακτηριστικά μιας κοινωνίας φεουδαρχικά οργανωμένης. Και από αυτά τα χαρακτηριστικά, δύο είναι εν προκειμένω πιο σημαντικά από τα άλλα.

(1) Ήταν υποχρέωση ενός ‘βασάλου’ να παρέχει στον ‘χωροδεσπότη’ του, όχι μόνον *αυξίλιουμ*, βοήθεια κυρίως στρατιωτική, αλλά επίσης *κονκίλιουμ*, συμβουλές και συστάσεις. Και, οποτεδήποτε ένας βασιλιάς συγκαλούσε τους ‘βασάλους’ του για να εκπληρώσουν αυτήν την υπηρεσία του *κονκίλιουμ*, αναδύοταν ένα *παρλιαμέντουμ*.

Σε μια κοινωνία φεουδαρχικά οργανωμένη, κανένας ‘χωροδεσπότης’ δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει χωρίς την καλή θέληση και βοήθεια των ‘βασάλων’ του. Και οι κύριες φροντίδες για τις οποίες χρειαζόταν αυτή η καλή θέληση, βοήθεια και συμβουλή, ήταν ο πόλεμος, η χορήγηση εσόδων και η ανακάλυψη και κωδικοποίηση του νόμου. Σε κάθε μία από αυτές τις δραστηριότητες, ένας ‘χωροδεσπότης’, και ιδιαίτερα ένας φεουδαρχικός βασιλιάς, χρειαζόταν να κινητοποιεί την αφοσίωση και βοήθεια των ‘βασάλων’ του.

Ένας βασιλιάς μπορεί να είχε στην διάθεσή του μια *κούρια ρέγκις*, μια βασιλική *κουρία*, ένα συμβούλιο επαγγελματιών νομικών και στρατιωτικών συμβούλων – ένα ανακτοβούλιο. Δεν είχε όμως την δυνατότητα να ανταπεξέλθει χωρίς την βοήθεια και την συμβουλή εκείνων, δίχως την υποστήριξη των οποίων καμία πολιτική με συνέχεια δεν μπορούσε να εφαρμοστεί.

(2) Η αρχή ότι κανένας νόμος δεν έπρεπε να τροποποιείται χωρίς την συναίνεση και συγκατάθεση όλων όσους επηρέαζε. Από μια άποψη, τα κοινοβούλια αποτελούσαν την μεσαιωνική απάντηση στο πρόβλημα πώς να συμβιβαστεί η πίστη στην μονιμότητα του νόμου με την ανάγκη της νομικής καινοτομίας.

Όλα αυτά τα κοινοβούλια ήταν, στην αρχή, νομικά δικαστήρια κατά την μεσαιωνική έννοια. Όσοι επρόκειτο να κληθούν σε αυτά, αναγνωρίζονταν ως ενάγοντες ενός δικαστηρίου: αποτελούσε φεουδαρχικούς τους υποχρέωση να παρευρίσκονται.

Ωστόσο, ενώ έπρεπε να συγκαλούνται για κάποιον συγκεκριμένο σκοπό, αυτές οι συνδιασκέψεις 'βασάλων' αποδείχθηκε ότι ήταν κατάλληλες να υπηρετούν και άλλους σκοπούς. Και με το πέρασμα του χρόνου τόσο η σύνθεσή τους, όσο και το έργο που επιτελούσαν, υπέστησαν σημαντική αλλαγή.

Επομένως, είναι αδύνατον να πούμε σε ποιο ακριβώς σημείο αναδυόταν ένα 'παρλαμέντο' με την πλήρη έννοια του όρου. Σε γενικές γραμμές όμως, μπορούμε να πούμε ότι αναδυόταν μέσα από μια συνδιάσκεψη 'χωροδεσποτών' και 'βασάλων', η οποία είχε σχεδιαστεί, όχι για να κάνει κάτι καινούργιο, αλλά για να κάνει καλύτερα ή γρηγορότερα κάτι που γινόταν ήδη με άλλους τρόπους.

Πινόταν 'παρλαμέντο' πέραν αμφιβολίας, όταν άρχιζε να κάνει πράγματα που προηγουμένως δεν είχαν γίνει ποτέ και από κανέναν.

Επομένως, τα 'παρλαμέντα' αποτελούσαν σημεία συνάντησης ή συγκέντρωσης ενός αριθμού από διαφορετικές τρέχουσες δραστηριότητες σε μια κοινωνία φεουδαρχικά οργανωμένη, που συνδυάστηκαν για να συνθέσουν ένα ξεκάθαρα καινούργιο όργανο διακυβέρνησης.

Πέραν αυτού του γενικού χαρακτήρα, τα κοινοβούλια που εμφανίστηκαν κατά την διάρκεια του 12ου και 13ου αιώνα σε κάθε επικράτεια της Ευρώπης, είχαν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά – ως προς τον τρόπο δια του οποίου αναδύθηκαν και το *τι* κατέληξαν να είναι στο τέλος, αλλά και ως προς τις *αντιλήψεις* που προσαρτήθηκαν σε αυτά.

2

Ας εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο αναδύθηκαν κι ας ανακαλύψουμε τι μας λέει κάτι τέτοιο για τον χαρακτήρα τους και για τις ιδέες που γέννησαν. Θέλω να εξετάσω τρία παραδείγματα.

(1) Το απλούστερο και πιο πρώιμο παράδειγμα είναι εκείνο των *κορτές* στην Ισπανία.

Η Ισπανία τον 12ο αιώνα απαρτιζόταν από έξι ανεξάρτητα βασιλίες: της Ναβάρρας, της Λεόν, της Γαλικίας, της Καστίλης, της Αραγονίας και της Πορτογαλίας. Και από τις αρχές του αιώνα, ήταν συνήθεια των βασιλέων κάθε μίας από αυτές τις επικράτειες να συγκαλούν, σε

ορισμένες περιπτώσεις, συναντήσεις όλων των αρχιπακτωτών τους και όλων των επισκόπων της επικράτειας. Μια συνέλευση αυτού του τύπου ονομαζόταν *κορτές*, που σημαίνει αυλικό δικαστήριο. Ο βασιλιάς 'συγκαλούσε το αυλικό του δικαστήριο' με εκείνους οι οποίοι, εξαιτίας των γαιών που κατείχαν, του όφειλαν άμεση αφοσίωση.

Αρχικά, οι περιπτώσεις ήταν σχετικά σπάνιες και είχαν να κάνουν με συγκεκριμένα θέματα.

Για παράδειγμα, το 1140 συγκλήθηκε το *κορτές* της Πορτογαλίας, για να επιβεβαιώσει τον αμφιλεγόμενο τίτλο του Αλφόνσου Α' στον θρόνο. Και το 1160 συγκλήθηκε το *κορτές* της Αραγονίας, για να ορκιστεί αφοσίωση στον διάδοχο του θρόνου.

Υπήρχαν, δηλαδή, περιπτώσεις όπου εθεωρείτο συνετό να κινητοποιηθεί η αφοσίωση των ηγετικών υπηκόων ενός βασιλιά. Το *κορτές* ήταν ένα βασιλικό εργαλείο διακυβέρνησης – ένα όργανο της μοναρχίας.

Αργότερα όμως, έγινε συνήθεια τα *κορτές* αυτών των βασιλείων να συγκαλούνται σε τακτά διαστήματα (ίσως δυο φορές τον χρόνο και συνήθως με ευκαιρία κάποια χριστιανική εορτή, όπως το Πάσχα) για την διεξαγωγή υποθέσεων της καθημερινότητας, όπως η χορήγηση συγκατάθεσης σε νέα νομοθεσία, η εξέταση ζητημάτων πολέμου και ειρήνης, και η απόσπαση συναίνεσης στην επιβολή φόρων.

Σε τέτοιες περιπτώσεις κρινόταν ενδεδειγμένο, όχι μόνον να καλούνται οι ευγενείς και επίσκοποι (αυτοί με προσωπική πρόσκληση), αλλά να καλούνται και αντιπρόσωποι των πόλεων.

Η σημασία της προσθήκης των κατοίκων των πόλεων στα *κορτές* ήταν η εξής.

Πρώτον, οι πόλεις της Ισπανίας ήταν αρχαία ρωμαϊκά αστικά κέντρα, τα οποία ακόμη και κατά τους ρωμαϊκούς αυτοκρατορικούς χρόνους απολάμβαναν αυτοδιοίκηση και τα οποία είχαν διατηρήσει μεγάλο βαθμό ανεξαρτησίας μέχρι τον 11ο αιώνα. Είχαν δημοτικές διοικήσεις.

Δεύτερον, ακόμη κι όταν έχασαν την ανεξαρτησία τους, βρίσκονταν (όπως οι άλλες πολίχνες και πόλεις της μεσαιωνικής Ευρώπης) εκτός φεουδαρχικής οργάνωσης. Η φεουδαρχική πάκτωση (και οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα που την συνόδευαν) δεν ήταν ποτέ κατάλληλη για την ζωή του άστεως, παρά το γεγονός ότι οι όροι των φεουδαρχικών νόμων συχνά ίσχυαν κι εκεί.

Έτσι, ένα *κορτές* χωρίς αντιπροσώπους των πόλεων θα ήταν μια συνέλευση των υπηκόων του βασιλιά που θα άφηνε έξω μια σημαντική τάξη τους.

Τρίτον, οι πόλεις ήταν κέντρα πλούτου. Εάν χρειαζόταν να αντληθούν έσοδα πέραν της συνήθους φεουδαρχικής φορολογίας, τούτη ήταν η πηγή που υποσχόταν τα περισσότερα. Επειδή όμως σε όλες τις πόλεις υπήρχε δημοτική αυτοδιοίκηση, αυτές ήταν σε θέση να επιλέγουν και να αποστέλλουν επίσημους αντιπροσώπους στα *κορτές*.

Έτσι, ως συνέταιροι του βασιλιά στην διακυβέρνηση, τα *κορτές* των ισπανικών βασιλείων αναγνωριζόταν ότι αποτελούσαν συνελεύσεις των λεγόμενων ‘νομοκατεστημένων τάξεων’ του βασιλείου: οι επίσκοποι απάρτιζαν την εκκλησιαστική ‘νομοκατεστημένη τάξη’, οι αρχιπακτωτές ήταν η ‘νομοκατεστημένη τάξη’ των ευγενών, οι δε κάτοικοι των πόλεων συνέθεταν την ‘Τρίτη Τάξη’.

Οι επίσκοποι και οι ευγενείς λάμβαναν προσκλήσεις ονομαστικά και άρα δεν ήταν αντιπρόσωποι κανενός. Οι κάτοικοι των πόλεων όμως παρευρίσκονταν στα *κορτές* ως αντιπρόσωποι, όχι των τόπων τους, αλλά της ‘νομοκατεστημένης τάξης’ τους, της δικής τους τάξης ή κατηγορίας ανθρώπων.

Ο χαρακτήρας όλων των ευρωπαϊκών κοινοβουλίων, πάντως, καθορίστηκε από τις τύχες της μοναρχίας εντός της οποίας αυτά είχαν θέση. Και όσο ο μονάρχης ενός εκάστου από αυτά τα βασίλεια στην Ισπανία μεγάλωνε την ισχύ του, τόσο τα *κορτές* μεταβάλλονταν, όλο και περισσότερο, σε εργαλεία εναντίωσης, διαμαρτυρίας και αντίστασης στον βασιλιά, ασκώντας κριτική στις πολιτικές του και αποδοκιμάζοντας τις σπατάλες του. Και ως συνέπεια, τα συγκαλούσε με όλο και μεγαλύτερη απροθυμία.

Όταν μάλιστα (αρχικά με την ένωση των στεμμάτων της Καστίλης και της Αραγονίας, και στην συνέχεια με την καταστροφή της ανεξαρτησίας των άλλων βασιλείων δια κατακτήσεων) αναδύθηκε ένα ενιαίο βασίλειο της Ισπανίας, τα *κορτές* των καταργημένων βασιλείων έγιναν οι κηδεμόνες εκείνης της επαρχιακής ανεξαρτησίας που έχει επιβιώσει στην Ισπανία μέχρι σήμερα.

Έτσι, στο ιδιαίτερο πλαίσιο της Ισπανίας, τα *κορτές* ήταν και αρωγοί και επικριτές της βασιλικής διακυβέρνησης – κι αυτός είναι ο διπλός χαρακτήρας όλων των μεσαιωνικών κοινοβουλίων.

(2) Η ανάδυση των *κορτές* στα βασίλεια της Ισπανίας ήταν σχετικά απλή. Αποτελούσαν τους πιο πρώιμους ‘κοινοβουλευτικούς’ θεσμούς που εμφανίστηκαν στην Ευρώπη.

Εάν στραφούμε στην Αγγλία, η διαδικασία ανάδυσσης και το αποτέλεσμα είναι, αμφότερα, απείρως πιο περίπλοκα.

Σε γενικές γραμμές, το αγγλικό 'κοινοβούλιο' μπορεί να θεωρηθεί ότι αναδύθηκε από τρεις περιστάσεις (διαφορετικές και ούτε καν στενά συνδεδεμένες), όντας το σημείο συνάντησης ποικιλίας διαφορετικών νομικών και πολιτικών αντιλήψεων.

(α) Από τις αρχές του 12ου αιώνα, η διακυβέρνηση της Αγγλίας είχε καταλήξει να ασκείται από τον βασιλιά, την ομάδα των νομικών και διοικητικών αξιωματούχων που συνέθεταν τον 'οίκο' του, καθώς και ένα συμβούλιο ευγενών, επιλεγμένων αρχιπακτωτών, την *κούρια ρέγκις*, την βασιλική *κουρία* – το ανακτοβούλιο.

Οι αξιωματούχοι είχαν χωριστεί, σύμφωνα με το είδος του έργου τους, σε διάφορα 'αυλικά δικαστήρια', από τα οποία τα πιο σημαντικά ήταν εκείνα του Θησαυροφυλακίου, της Καγκελαρίας και της Βασιλικής Δικαστικής Έδρας.

Το έργο αυτών των αυλικών δικαστηρίων ήταν διοικητικό και δικαστικό, αλλά (με δεδομένη την τότε κατάσταση της νομοθεσίας) αντιμετώπιζαν συνεχώς προβλήματα στα οποία δεν υπήρχαν έτοιμες απαντήσεις. Κατά συνέπεια, το κάθε ένα στρεφόταν κατά περίπτωση στο ανακτοβούλιο του βασιλιά για βοήθεια, συμβουλή και, μερικές φορές, οριστική απόφαση.

Στην αρχική χρήση της, η λέξη *παρλιαμέντουμ* σήμαινε την βασιλική *κουρία*, το ανακτοβούλιο του βασιλιά, υπό την ιδιότητά του ως σώματος συνδιασκέψεων που παρείχε συμβουλές, και ίσως έγκυρες αποφάσεις, προς δικαστές και διοικητικούς αξιωματούχους.

Αυτό είναι το ένα από τα τρία νήματα που πλέχθηκαν για να συνθέσουν το αγγλικό 'κοινοβούλιο'.

Το δεύτερο νήμα ήταν το εξής.

(β) Το έργο των βασιλικών δικαστηρίων συνίστατο σε δύο σχετιζόμενες δραστηριότητες.

Πρώτον να αποφαινόνται για τον νόμο και δεύτερον να ακρώνται υποθέσεις, επί το πλείστον παράπονα από μέρους ανθρώπων στους οποίους είχαν επιβληθεί από τους φεουδαρχικούς ανωτέρους τους υποχρεώσεις (πληρωμές ή υπηρεσίες), που οι ίδιοι πίστευαν ότι δεν είχαν νομικό κύρος.

Τουτέστι, το κύριο έργο των βασιλικών δικαστηρίων ήταν να προστατεύουν τους κατά τα άλλα απροστάτευτους από παράνομες απαιτήσεις. Και ο θεσμός των *Τζάστισες ιν Ίερ*, των περιοδευόντων δικαστών που

ταξίδευαν σε ολόκληρη την χώρα, έκανε προσιτή σε όλους την δικαιοσύνη του βασιλιά, στις λεγόμενες Ασσίζες.¹

Ο παραπονούμενος προσερχόταν ενώπιον του δικαστηρίου και υπέβαλλε αίτημα για ένα ‘ένταλμα’ – δηλαδή, μια επίσημη εξαγγελία που να εντέλλεται, σε καθορισμένη νομική μορφή, ότι η παράνομη απαίτηση έπρεπε εφεξής να σταματήσει. Η δε θεωρία ήταν ότι για κάθε αδικοπραγία υπήρχε το κατάλληλο ‘ένταλμα’. (Έτσι, σε μεταγενέστερους χρόνους, ένα ένταλμα *χαμπέας κόρπους* σκοπό είχε να εμποδίσει την παράνομη κράτηση).² Σε κάθε αδικοπραγία, υπήρχε ένα ‘ένταλμα’ για να την επανορθώσει.

Οι αδικοπραγίες όμως ενδέχεται να είναι πολλές και με πολύ λεπτές διαφορές μεταξύ τους. Και θα ήταν όντως αδύνατον να επινοηθούν ‘εντάλματα’ για την αντιμετώπιση κάθε αδικοπραγίας.

Για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης, επινοήθηκε μια νέα διαδικασία. Ο παραπονούμενος μπορούσε να προβεί σε αίτηση ή προσφυγή, όπου ανεπίσημα περιέγραφε ακριβώς την αδικοπραγία την οποία είχε υποστεί (και η οποία μπορεί να είχε χαρακτήρα που δεν αντιστοιχούσε σε κανένα γνωστό ένταλμα) και ζητούσε την επανόρθωσή της.

Αυτές οι αιτήσεις και οι προσφυγές εκδικάζονταν στα βασιλικά δικαστήρια.

Επειδή όμως μερικές ήταν ιδιαίτερα περίπλοκες (με τον νόμο να είναι συχνά ασαφής) και επειδή άλλες μπορεί να ενέπλεκαν ολόκληρες τοπικές κοινότητες, έγινε έθιμο να παρουσιάζονται αυτές οι αιτήσεις και προσφυγές, όχι στις κανονικές Ασσίζες ή ακόμη και στην Βασιλική Δικαστική Έδρα, αλλά σε ένα δικαστήριο που απαρτιζόταν από την *κούρια ρέγκις* ενισχυμένη από όλους τους διαθέσιμους δικαστικούς αξιωματούχους – δηλαδή, σε ένα *ανώτατο δικαστήριο του κοινοβουλίου*.

Τούτη είναι η απαρχή, όχι μόνον αποφάσεων του κοινοβουλίου που αφορούσαν σε ιδιώτες, αλλά και μεγάλου μέρους από ό,τι *αρχικά* εκλαμβανόταν ως διόρθωση του νόμου και *μετέπειτα* ως νομοθέτηση.

Ενσάρκωνε την αντίληψη ότι δεν υπάρχει νομικό μπέρδεμα που να μην μπορεί να ξεμπερδευτεί, ότι δεν υπάρχει αδικοπραγία που να μην μπορεί να επανορθωθεί, και ότι εκείνο που αδυνατούσε να κάνει ένας

1. Ασσίζες: μεσαιωνικές συνελεύσεις, κυρίως στην Αγγλία, με αρμοδιότητα την εκδίκαση διαφορών. Συνεκδοχικά, οι ψηφισμένες από τέτοιες συνελεύσεις συλλογές νόμων. [Σ.τ.Μ.]

2. Ένταλμα *χαμπέας κόρπους* (*writ of habeas corpus*): ένταλμα για *νόμιμη* προσωπική κράτηση. [Σ.τ.Μ.]

δικαστής εκδίδοντας 'ένταλμα', μπορούσε να το κάνει ένα κοινοβούλιο με άλλον, λιγότερο επίσημο τρόπο – με την ακρόαση αιτήσεων και με την ανταπόκριση σε προσφυγές για την επανόρθωση αδικοπραγιών.

(γ) Το τρίτο νήμα μπορεί να εντοπιστεί λιγότερο εύκολα, αλλά από μερικές απόψεις είναι το πιο σημαντικό.

Αντανακλούσε την υποχρέωση των 'βασάλων' ενός βασιλιά να του προσφέρουν *κονκίλιουμ*, καθώς και την ανάγκη ενός βασιλιά (ακόμη και σε τόσο ισχυρή θέση όπως εκείνη του βασιλιά της Αγγλίας) να εξασφαλίζει την καλή θέληση των 'βασάλων' του, ζητώντας την συμβουλή τους σε σημαντικά ζητήματα διακυβέρνησης και εκμαιεύοντας την συγκατάθεσή τους. Ήταν δικαίωμα και υποχρέωση ενός βασάλου να συσκέπτεται με τον ηγεμόνα.

Αυτό το συστατικό στοιχείο ενός 'κοινοβουλίου' όμως, είχε δύο όψεις.

Πρώτον, δείχνει ένα κοινοβούλιο ως την *κούρια ρέγκις* ενισχυμένη από μια συνέλευση των ανώτερων 'βασάλων' του βασιλιά, που έτσι καθίσταται το συχνά αποκαλούμενο 'κοινό συμβούλιο της επικράτειας'.

Μολονότι δε οι περισσότεροι άνθρωποι που εκαλούντο σε αυτό το συμβούλιο ήταν όλοι οι αρχιπακτωτές και όλοι οι επίσκοποι, η κοινωνική δομή της Αγγλίας ήταν αρκούντως περίπλοκη ώστε να υπάρχει μια χαμηλότερη αριστοκρατία, η οποία 'αντιπροσωπευόταν' από ορισμένους της κατηγορίας τους: τους ιππότες των επαρχιακών κομητειών.³

Δεύτερον όμως, το αξίωμα ενός φεουδαρχικού βασιλιά είναι το αξίωμα ενός ηγεμόνα που *οφείλει* να κυβερνά σύμφωνα με τον νόμο και να μην παραβιάζει τα δικαιώματα των υπηκόων του. Εάν παρεκκλίνει από τις υποχρεώσεις του αξιώματός του, τότε ρόλος των κορυφαίων 'βασάλων' του είναι να τον ελέγχουν, να τον επιτιμούν και να απαιτούν από αυτόν να τιμά τις υποσχέσεις που έδωσε κατά την στέψη του.

Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, κατά τις βασιλείες του Ιωάννη του Ακτήμονα και του Ερρίκου Γ', οι βαρόνοι της Αγγλίας βρέθηκαν υποχρεωμένοι να προβούν σε ενέργειες αυτού του είδους.

Η πιο γνωστή από αυτές τις περιπτώσεις ήταν εκείνη κατά την οποία παρουσιάστηκε η *Μάγκνα Κάρτα* στον βασιλιά Ιωάννη και εκμαιεύθηκε η συμφωνία του σε αυτήν. Η συνέλευση των αρχιπακτωτών που συνήλθε στην νήσο Ράννυμντ για να επιβάλει στον Ιωάννη την *Μάγκνα Κάρτα*, ονομάστηκε 'κοινοβούλιο'. Η δε *Μάγκνα Κάρτα* προέ-

3. 'Κομητεία' (*shire*): μονάδα παραδοσιακής διοικητικής υποδιαίρεσης στην Αγγλία (και όχι, εδώ, το τιμάριο ενός κόμητος). [Σ.τ.Μ.]

βλεπε, η ίδια, περιοδικές συναντήσεις των ευγενών για να ελέγχουν τις δραστηριότητες του βασιλιά.

Επομένως, ‘παρλαμέντο’ σήμαινε, όχι μόνον την υποχρέωση των βασιάλων να παρέχουν συμβουλή και υποστήριξη σε βασιλείς, αλλά επίσης το δικαίωμα των ‘βασάλων’ να εκμαιεύουν από βασιλείς επανορθώσεις, όχι μόνον για συγκεκριμένα παράπονα και αδικοπραγίες, αλλά, εάν συνέβαινε, και για την κακή διακυβέρνηση της επικράτειας.

Αυτές λοιπόν ήταν οι περίπλοκες περιστάσεις από τις οποίες αναδύθηκε το αγγλικό κοινοβούλιο. Κατά την βασιλεία του Εδουάρδου Α', είχε γίνει το σημαντικότερο εργαλείο διακυβέρνησης στην Αγγλία.

Κατέληξε να συνεδριάζει σε τακτά διαστήματα, δύο φορές τον χρόνο. Τα αντικείμενα ενώπιόν του πολλαπλασιάστηκαν, επειδή αποδείχθηκε βολικό να συμμετέχει σε πολλές από τις δραστηριότητες του κυβερνάν. Και η σύνθεσή του άλλαξε.

Ουδέποτε όμως έχασε τον αρχικό χαρακτήρα του ως νομικού δικαστηρίου. Και όσον αφορά στον Μεσαίωνα, κύριο έργο του παρέμεινε εκείνο ενός νομικού δικαστηρίου – η ακρόαση προσφυγών, η απονομή δικαιοσύνης, η διευθέτηση ζητημάτων διοίκησης, δραστηριότητες που, ανεπαίσθητα, περνούσαν στην νομοθεσία.

Εάν όμως είναι σωστό να αντιλαμβανόμαστε το κοινοβούλιο στην Αγγλία, ακόμη και στον Μεσαίωνα, ως συμμετοχο στην νομοθέτηση, πρέπει να θυμόμαστε ότι η αρχή βάσει της οποίας έγινε αναγκαίος συνέταιρος στην νομοθέτηση βρισκόταν ήδη εκεί, πολύ προτού αυτό αναδυθεί – η φεουδαρχική αρχή ότι τα δικαιώματα ενός ανθρώπου δεν μπορούν να μεταβληθούν χωρίς την συναίνεσή του.

Εκείνο που, από την συγκεκριμένη άποψη, προώθησε την σπουδαιότητα του κοινοβουλίου δεν ήταν η ανάδυση μιας νέας αφηρημένης αρχής. Μάλιστα, όταν η αρχή αυτή διατυπωνόταν, συχνά τούτο γινόταν με την παράθεση μιας πρότασης από το Ρωμαϊκό Δίκαιο του Ιουστινιάνειου Κώδικα: *κβοντ όμνες σιμίλιτερ τάνγκιτ, αμπ όνιμπους κομπρομπέτορ, ‘οτιδήποτε αφορά σε όλους, πρέπει να εγκρίνεται από όλους’.*

Η σημασία του κοινοβουλίου αυξήθηκε εξαιτίας του γεγονότος ότι οι συνθήκες του ύστερου Μεσαίωνα απαιτούσαν όλο και περισσότερες τροποποιήσεις του νόμου, το δε κοινοβούλιο προσφερόταν ως ένας έτοιμος τρόπος δια του οποίου μπορούσε να υποτεθεί ότι είχε αποκτηθεί η συναίνεση όλων.

Εάν ρωτήσουμε ‘τι έκανε πιστευτή την αναγνώριση της συναίνεσης του κοινοβουλίου ως συναίνεσης ολόκληρης της επικράτειας και σε

ποια ειδικά ζητήματα εξητείτο αυτή η συναίνεση, η απάντηση πρέπει να αναζητηθεί στην επέκταση της σύνθεσης του κοινοβουλίου που έλαβε χώρα κατά την βασιλεία του Εδουάρδου Α', καθώς και στην ανάγκη του βασιλιά για πλατύτερη βάση από την οποία να αντλεί οικονομική υποστήριξη.

Τα πρώιμα αγγλικά κοινοβούλια απαρτιζόνταν από επισκόπους και ευγενείς, οι οποίοι προσεκαλούντο ονομαστικά. Ήταν μια κατεξοχήν 'φεουδαρχική' συνέλευση. Και δεν περιείχε κανένα στοιχείο 'αντιπροσωπευσης'. Όλα τα άτομα που κρινόταν σωστό και αναγκαίο να παράσχουν συμβουλή, ήταν παρόντα. Επρόκειτο για την *κούρια ρέγκις* ενισχυμένη από τους άμεσους 'βασάλους' του βασιλιά – οι οποίοι τελούσαν βεβαίως υπό την φεουδαρχική υποχρέωση να του προσφέρουν *κονκίλιουμ*.

Σταδιακά όμως, έγινε συνήθεια, ιδιαίτερα όταν χρειάζονταν αποφάσεις για οικονομικά ζητήματα, να προσκαλούνται αντιπρόσωποι των επαρχιακών κομητειών και των πόλεων.

Τούτο γινόταν με ένταλμα προς τον 'σερίφη', τον προσωπικό εκπρόσωπο του βασιλιά στις κομητείες, με το οποίο εντελλόταν να φροντίσει ώστε να προταθούν, από την συνέλευση του αυλικού δικαστηρίου της κάθε μίας από τις τριάντα πέντε κομητείες δύο ιπότες, και από την δημοτική αυτοδιοίκηση σε κάθε μία από ογδόντα πόλεις δύο αστοί, για να παρευρίσκονται, σε συγκεκριμένη ημέρα, σε συνέλευση στο Ουεστμίνστερ, διαθέτοντας πλήρη και επαρκή *ποτέστας* να συναινέσουν, εκ μέρους των εντολοδόχων τους, σε ό,τι επρόκειτο να αποφασιστεί στο κοινοβούλιο.

Η εκτέλεση αυτού του εντάλματος ήταν ο σπόρος από τον οποίο αναπτύχθηκε η Βουλή των Κοινοτήτων.

Οι ιπότες των επαρχιακών κομητειών ήταν 'αντιπρόσωποι' των 'ελεύθερων ιδιοκτητών' από τις κομητείες, οι οποίοι είχαν από κοινού την υποχρέωση να παρευρίσκονται στις μηνιαίες συνεδριάσεις του αυλικού δικαστηρίου της κομητείας. Οι αστοί ήταν 'αντιπρόσωποι' των ελεύθερων ανδρών από τις πόλεις. Δεν υπήρχε τίποτε που να μπορούσε να ονομαστεί 'εκλογή', δεν υπήρχε ανταγωνισμός για το ποιος θα πάει στο Ουεστμίνστερ – τουναντίον, εθεωρείτο δυσβάστακτη υποχρέωση.

Στο κοινοβούλιο, από τους αντιπροσώπους αυτούς εξητείτο, σε ορισμένες περιπτώσεις, να συναινέσουν στην επιβολή φορολογίας. Τούτο αποτελούσε αναγνώριση της φεουδαρχικής αρχής ότι δεν μπορούσε να ζητηθεί από κανέναν να αποχωριστεί εκείνο που ήταν δικό του, εκτός εάν συναινούσε ο ίδιος.

Στον Μεσαίωνα όμως, κύριο έργο τους έγινε η υποβολή προσφυγών για λογαριασμό των κοινοτήτων τους ή για λογαριασμό ιδιωτών – έργο, που ουσιαστικά αναγνώριζε το κοινοβούλιο ως ένα κατ' ουσίαν νομικό δικαστήριο. Έγινε δε συνήθεια η ικανοποίηση παραπόνων να προηγείται της ψήφισης φόρων.

Όντας όμως διαθέσιμη, μια τέτοια συνέλευση έφθασε να χρησιμοποιείται για οποιονδήποτε σκοπό μπορούσε να φανεί κατάλληλη.

Οι κρατικές πολιτικές και ζητήματα πολέμου και ειρήνης (εκτός εάν απαιτούσαν χρηματοδότηση) δεν ήταν αντικείμενα συζήτησης στο κοινοβούλιο, το οποίο μόνον πολύ αργά έγινε συνέλευση αντιπαραθέσης.

Το 1302 όμως, όταν θεωρήθηκε αναγκαίο από τον βασιλιά να αποκρούσει με σφοδρότητα τις αξιώσεις υπέρτερων εξουσιαστικών δικαιωμάτων που είχε προβάλει ο πάπας Βονιφάτιος Η', η απάντηση στον πάπα στάλθηκε όχι μόνον εν ονόματι του βασιλιά, αλλά και του κοινοβουλίου.

Τούτη ήταν ίσως η πιο πρώιμη περίπτωση που ο βασιλιάς στο κοινοβούλιο⁴ 'ομιλούσε εν ονόματι της Αγγλίας'. Αποτελούσε ξεχωριστή περίπτωση κάθε φορά που συνέβαινε ο βασιλιάς να κινητοποιεί την υποστήριξη των υπηκόων του σε κρατικές πολιτικές. Το δε κοινοβούλιο απέκτησε μια νέα διάσταση.

Μπορούμε να διακρίνουμε σε όλα αυτά ότι το αγγλικό κοινοβούλιο, ακόμη και κατά την ανάδυσή του, ήταν ένας ασύγκριτα πιο περίπλοκος θεσμός από τα *κορτές* της Ισπανίας.

Κατά πρώτον, δεν θεμελιωνόταν σε καμία νέα αρχή. Η αρχή της *συναίνεσης* βρισκόταν ήδη εκεί, στην οργάνωση μιας φεουδαρχικής κοινωνίας. Η δε πιθανότητα ενός ανθρώπου που θα 'αντιπροσώπευε' άλλους, που θα ομιλούσε και θα συναινούσε εκ μέρους τους, δεν παρουσίαζε μυστήρια ή δυσκολίες. Άνθρωποι 'αντιπροσώπευαν' άλλους ανθρώπους πολύ προτού αρχίσει κανείς να στοχάζεται για την 'αντιπροσώπηση' ή να κάνει λόγο για αρχή της αντιπροσώπησης.

Η δήλωση το 1365 του Αρχιδικαστή Θορπ⁵ ότι 'το κοινοβούλιο αντιπροσωπεύει το σώμα ολόκληρης της επικράτειας' μπορούσε να γίνει δεκτή χωρίς δυσκολία από όσους ήταν γνώστες του φεουδαρχικού νόμου.

4. Βλ. την μεθεπόμενη υποσημείωση. [Σ.τ.Μ.]

5. Sir William de Thorpe: Λόρδος Αρχιδικαστής (Lord Chief Justice) της Αγγλίας από το 1346 έως το 1350. [Σ.τ.Μ.]

Ρεξ *ιν παρλιαμέντο*, ‘ο βασιλιάς στο κοινοβούλιο’,⁶ αποτελούσε, ξεκάθαρα, μια αρχή αρμόδια ‘να ομιλεί εν ονόματι της Αγγλίας.’

Επρόκειτο πάντως για σαφώς ανώτερη νομική οντότητα από εκείνη του βασιλιά μόνου του.

Ο βασιλιάς μπορούσε φυσικά να ασκεί τα δικά του δικαιώματα (όπως ενίοτε έπραττε, εκδίδοντας βασιλικά διατάγματα), αλλά δεν μπορούσε να ασκεί δικαιώματα άλλων.

Για να κάνει κάτι τέτοιο, χρειαζόταν την συναίνεση αυτών των άλλων. Και το κοινοβούλιο ήταν το μέσον που διέθετε για να αποκτήσει αυτήν την συναίνεση.

Πριν από το τέλος του Μεσαίωνα, το ‘κοινοβούλιο’ που συνερχόταν σποραδικά στο Ουεστμίνστερ είχε αποκτήσει τον χαρακτήρα μιας συνέλευσης που απαρτιζόταν από την αριστοκρατία και από τους αντιπροσώπους των πόλεων και των κομητειών. Οι δε αντιπρόσωποι είχαν την εξουσιοδότηση να δίδουν την συναίνεση των περιοχών τους σε όσα θα συμφωνούσε το κοινοβούλιο.

Ήταν νομικό δικαστήριο, στο οποίο υποβάλλονταν αιτήσεις και προσφυγές και το οποίο είχε το κύρος δικαστηρίου για την επανόρθωση καταγγελλόμενων αδικοπραγιών.

Ήταν νομοθετική συνέλευση, χωρίς την συναίνεση της οποίας ουδείς μπορούσε να στερηθεί τα δικαιώματά του ή να επιβαρυνθεί με νέες υποχρεώσεις. Η αρχή εδώ είναι: κανενός τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις δεν μπορούν να αλλάξουν χωρίς την συναίνεσή του, η οποία παρέχεται μέσω των αντιπροσώπων του.

Ήταν συνέλευση με την δυνατότητα να εξουσιοδοτεί την συλλογή φόρων. Η αρχή εδώ είναι: κανείς δεν μπορεί να στερηθεί την περιουσία του χωρίς την συναίνεσή του, η οποία παρέχεται μέσω των αντιπροσώπων του.

Ήταν συνέλευση διαβούλευσης – μια συνέλευση με την δυνατότητα να παρέχει συμβουλές στον κυβερνήτη σε ζητήματα κρατικής πολιτικής και να τον υποστηρίζει στην άσκησή της.

(3) Τα *παρλεμάν* που εμφανίστηκαν στην Γαλλία έχουν χαρακτηριστικά που τα ξεχωρίζουν από όλα τα άλλα.

6. ‘Ο/Η βασιλιάς/βασιλίσα στο κοινοβούλιο’ (*the-King/Queen-in-Parliament* ή *the-Crown-in-Parliament*): αγγλικός συνταγματικός όρος, που δηλώνει την ιδιότητα του Στέμματος, όταν ενεργεί με βάση την γνώμη και συναίνεση του κοινοβουλίου. [Σ.τ.Μ.]

(α) Η Γαλλία τον 12ο αιώνα ήταν βασιλείο μόνον κατά την έννοια ότι είχε έναν φεουδαρχικό επικυρίαρχο, ο οποίος ονομαζόταν βασιλιάς, αλλά ο οποίος ασκούσε μόνον πολύ αδύναμη επικυριαρχία στους 'βασάλους' του (τους μεγάλους δούκες και κόμητες) και μπορούσε να εκμιαύσει την πολιτική τους αφοσίωση σε ορισμένες μόνον περιπτώσεις.

Καθείς εξουσίαζε τις δικές του γαίες, ο δε βασιλιάς (ως κόμης των Παρισίων) εξουσίαζε τις γαίες του όπως οι άλλοι. Η Γαλλία ήταν ένα είδος φεουδαρχικής ομοσπονδίας ηγεμονιών. Ο βασιλιάς αυτός ήταν κόμης των Παρισίων και εκλεγόταν από τους ομολόγους του χωροδеспότες.

Παρά ταύτα, ο κόμης των Παρισίων, ως βασιλιάς, είχε υποχρεώσεις βασιλικές.

Είχε μια *κούρια ρέγκις* για την διαχείριση των υποθέσεων του βασιλείου. Όπως δε όλοι οι μονάρχες του 12ου αιώνα, ήταν δική του υποχρέωση να παρέχει 'βασιλική' δικαιοσύνη – δηλαδή, να παρέχει ένα δικαστήριο, το οποίο θα μπορούσε να ακροάται παράπονα ενάντια σε παράνομες απαιτήσεις των μεγάλων 'βασάλων' του.

Επιπρόσθετα, στον 12ο αιώνα ήταν πλέον νομοθέτης, ασχολούμενος με την δημιουργία μιας *λεξ τέρρε* για ολόκληρη την Γαλλία.

Όπως άλλοι μονάρχες στην κατάσταση αυτήν, βρήκε χρήσιμο, κατά την διαχείριση δικαστικών, νομοθετικών και πολιτικών υποθέσεων, να ενισχύσει την *κούρια ρέγκις* (που ασχολείτο με τις υποθέσεις του βασιλείου του ως ξεχωριστές από τις υποθέσεις της κομητείας του στο Παρίσι) με ευγενείς (επισκόπους και βαρόνους) και με δικηγόρους.

Παρότι όμως αυτή η ενισχυμένη *κούρια ρέγκις* ασχολείτο με τις υποθέσεις του βασιλείου του, τα πρόσωπα που την απάρτιζαν προέρχονταν όλα από την δική του κομητεία. Αυτή η ενισχυμένη *κούρια ρέγκις* έγινε γνωστή ως το *παρλεμάν* των Παρισίων.

Επί της ουσίας, ήταν νομικό δικαστήριο. Έργο του ήταν η ανακάλυψη και κωδικοποίηση του νόμου, η διερεύνηση καταχρήσεων εξουσίας, η επανόρθωση φεουδαρχικών αδικοπραγιών και η εκδίκαση εφέσεων κατά των δικαστηρίων των 'βασάλων' του βασιλιά.

Από τα μέσα του 13ου αιώνα, συνεδρίαζε πλέον τέσσερις φορές τον χρόνο. Είχε πρόεδρο, που δεν ήταν ο ίδιος ο βασιλιάς. Όσον αφορά δε στην νομοθετική δραστηριότητα του ίδιου του βασιλιά, το *παρλεμάν* είχε την υποχρέωση να επικυρώνει (ή να αναγγέλλει ως έγκυρα) και να καταχωρεί τα βασιλικά διατάγματα. Δηλαδή, είχε την εξαιρετικά σημαντική υποχρέωση να ελέγχει την συμμόρφωση των βασιλικών

διαταγμάτων με το εθιμικό Δίκαιο – επειδή το εθιμικό Δίκαιο πιστευόταν ακόμη ότι είχε υποχρεωτικό κύρος.

Ωστόσο, τα διατάγματα και οι αποφάσεις ενός τέτοιου βασιλιά, μολονότι επικυρωμένα και διακηρυγμένα ως έγκυρα από το *παρλεμάν* των Παρισίων, δεν γίνονταν εύκολα αποδεκτά στις γαίες των μεγάλων ‘βασάλων’ του, δουκών και κομήτων.

Και ως αντίβαρα στο βασιλικό *παρλεμάν* των Παρισίων, εμφανίστηκαν τοπικά *παρλεμάν* σε κάθε μεγάλο δουκάτο και κομητεία. Έως το τέλος του 13ου αιώνα, υπήρχαν ένδεκα τέτοια.

Όπως το *παρλεμάν* των Παρισίων, ήταν κι αυτά νομικά δικαστήρια, που απαρτιζόνταν από δικηγόρους και άλλους, των οποίων κύριο προσόν ήταν η γνώση του τοπικού Δικαίου – του νόμου της Τουλούζης ή της Ανδεγαυίας ή της Βρετάνης ή της Βουργουνδίας και ούτω καθεξής.

Έργο αυτών των *παρλεμάν* ήταν να εξετάζουν τα βασιλικά διατάγματα, να ελέγχουν την συμμόρφωσή τους με το τοπικό Δίκαιο, να διαμαρτύρονται εάν η διάσταση ήταν σημαντική, να τα προσαρμόζουν στις τοπικές συνθήκες, να τα καταγράφουν και να τα καταχωρούν.

Έτσι, η Γαλλία είχε δώδεκα *παρλεμάν*, από τα οποία το *παρλεμάν* των Παρισίων ήταν, στα περισσότερα ζητήματα, το ανώτερο, επειδή βρισκόταν κοντύτερα στον βασιλιά. Όλα, με την αυστηρή έννοια, ήταν νομικά δικαστήρια. Κύριο έργο τους ήταν, *όχι* να εκδικάζουν υποθέσεις, αλλά να ανακαλύπτουν τον νόμο και να τον καταχωρούν. Απαρτιζόνταν από δικηγόρους. Κατά καμία έννοια δεν ήταν θεσμοί ‘αντιπροσωπευτικοί’. Και δεν έπαιζαν κανέναν ρόλο στην εξουσιοδότηση της φορολόγησης. Ανήκουν στην ιστορία της *λεξ τέρρε* της Γαλλίας, όπως αυτή αναδύεται μέσα από τα τοπικά έθιμα.

(β) Εντελώς ξεχωριστά από αυτά τα *παρλεμάν*, πάντως, είχε γίνει συνήθεια, από τον 11ο αιώνα, ένας δούκας ή ένας κόμης να ενισχύει το συμβούλιο των διοικητικών αξιωματούχων του με συνελεύσεις των δικών του ‘βασάλων’, για να συζητούν ζητήματα που συμφωνούσαν ότι αφορούσαν στους πάντες, ζητήματα πολιτικής και ζητήματα φορολογίας.

Οι συνελεύσεις αυτές έφθασαν να απαρτίζονται, όχι μόνον από τους ‘βασάλους’ (κοσμικούς και εκκλησιαστικούς) των δουκών και των κομήτων, αλλά επίσης από αντιπροσώπους των πόλεων.

Δηλαδή, οι συνελεύσεις αυτές αναγνωρίζονταν ως συνελεύσεις των ‘νομοκατεστημένων τάξεων’ του δουκάτου ή της κομητείας: των ευγενών, του ανώτατου κλήρου και των κατοίκων των πόλεων, οι οποίοι συνέθεταν την περίφημη *Τιέρ Ετά*, την Τρίτη Τάξη.

Η ύπαρξη αυτών των επαρχιακών συνελεύσεων των νομοκατεστημένων τάξεων προσέφερε την ευκαιρία για την ανάδυση μιας συνέλευσης του ίδιου τύπου για ολόκληρο το βασίλειο.

Και κατά την διάρκεια μιας κρίσης στις υποθέσεις του βασιλείου, το 1302, ο βασιλιάς Φίλιππος Δ΄ συγκάλεσε στο Παρίσι την πρώτη συνέλευση των 'νομοκατεστημένων τάξεων' ολόκληρης της επικράτειας, μια συνέλευση που έφθασε να είναι γνωστή ως *ετὰ ζενερό*, ως Γενική Συνέλευση των Τάξεων.

Η περίπτωση ήταν η δημοσίευση της βούλλας *Ούναμ σάνκταμ*, 'Εις μία Αγίαν', του πάπα Βονιφάτιου Η', με την οποία αξίωνε δικαιώματα εξουσίας επί των υποθέσεων των επικρατειών της Χριστιανοσύνης – και η οποία, εάν είχε γίνει δεκτή, θα είχε μετατρέψει τους βασιλείς της Χριστιανοσύνης σε απλούς υπαρχηγούς του πάπα.

Ήταν η περίπτωση που, όπως έχουμε δει, ακόμη κι ο βασιλιάς της Αγγλίας έκρινε συνετό να κινητοποιήσει την αφοσίωση όλων των υπηκόων του και να απαντήσει στην παπική αξίωση, όχι μόνον επικαλούμενος την δική του εξουσία, αλλά επίσης και την εξουσία του κοινοβουλίου. Η ίδια διαδικασία για την απάντηση προς τον πάπα ακολουθήθηκε και στην Γαλλία.

Αυτή η Γενική Συνέλευση των Τάξεων, των νομοκατεστημένων τάξεων της επικράτειας, απαρτιζόταν από την αριστοκρατία και τους επισκόπους της επικράτειας, καθώς και από 'αντιπροσώπους' των πόλεων. Οι μεγάλοι 'βασάλοι' του βασιλιά, οι δούκες και οι κόμητες, προσέρχονταν αυτοπροσώπως. Σε αντίθεση όμως με το αγγλικό κοινοβούλιο, η Γενική Συνέλευση των Τάξεων είχε περισσότερο χαρακτήρα ενός 'συνεδρίου πρέσβων', μιας συνέλευσης όπου αντιπροσωπεύονταν οι μεγάλες, ακόμη ημιανεξάρτητες, επαρχίες της Γαλλίας.

Πάντως, οι συνεδριάσεις της ήταν σπάνιες. Ποτέ δεν απέκτησε κάποια σταθερή διαδικασία εργασιών. Κατά καμία έννοια δεν ήταν νομικό δικαστήριο και ουδεμία ανάμιξη είχε στην εξουσιοδότηση της νομοθέτησης. Ποτέ δεν έγινε κανονικό εργαλείο διακυβέρνησης. Η αξία της όμως αναγνωριζόταν ως πιθανό μέσον με το οποίο ο βασιλιάς μπορούσε να εκμαιεύσει συναίνεση για την φορολογία.

Έτσι, στην Γαλλία το Δίκαιο και η νομοθέτηση έγιναν έργο του βασιλιά και των *παρλεμάν*, ιδιαίτερα του *παρλεμάν* των Παρισίων. Η άσκηση πολιτικής και τα οικονομικά έγιναν έργο της Γενικής Συνέλευσης των Τάξεων. Επρόκειτο για διαχωρισμό εξουσιών που είχε σοβαρότατες συνέπειες.

Δεν μπορούμε να πούμε ότι σε όλο αυτό υπήρχε κάποιο σχέδιο. Πρέπει να κατανοηθεί ως προϊόν των ιδιαίτερων συνθηκών της Γαλλίας. Το αποτέλεσμα όμως ήταν ότι κατά την διάρκεια του Μεσαίωνα δεν εμφανίστηκε ποτέ ισχυρός 'κοινοβουλευτικός' συντάκτορας του βασιλιά στην διακυβέρνηση της Γαλλίας.

Μάλιστα, παρότι 'παρλαμέντα' διάφορων ειδών εμφανίστηκαν παντού στην μεσαιωνική Ευρώπη, κανένα εκτός από το αγγλικό κοινοβούλιο δεν κατάφερε να εγκαθιδρυθεί ως μόνιμος συντάκτορας του βασιλιά στην διακυβέρνηση.

Και ο λόγος γι' αυτό είναι, ίσως, ότι επρόκειτο για ενιαία συνέλευση παντός σκοπού, όχι για συνέλευση των νομοκατεστημένων τάξεων της επικράτειας.

3

Ένα κοινοβούλιο είναι θεσμός που μπορεί να θεωρηθεί ότι αντικατοπτρίζει κάποιες γενικές αντιλήψεις. Πιστεύω όμως πως αληθεύει ότι τα κοινοβούλια ήταν το μέσον με το οποίο ορισμένες παλιές αντιλήψεις περί διακυβέρνησης διευρύνθηκαν και εντυπώθηκαν βαθύτερα στους μεσαιωνικούς λαούς, παρά ότι αντιπροσώπευαν ή ότι παρήγαγαν κάποιες εντελώς νέες ιδέες.

Οι κυριότερες από τις εν λόγω αντιλήψεις μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

(1) Ότι κάθε άνθρωπος έχει δικαιώματα και ανάμεσα σε αυτά τα δικαιώματα είναι το δικαίωμα να προστατεύεται από τον νόμο ενάντια στην καταπάτηση των δικαιωμάτων του. Τα κοινοβούλια (πρωτίστως στην Αγγλία) ήταν ένα μέσον επανόρθωσης αδικοπραγιών (τις οποίες είχαν υποστεί ιδιώτες ή ολόκληρες κοινότητες), με τρόπο ταχύτερο και λιγότερο στο έλεος της τυπικότητας ενός 'εντάλματος' από ό,τι προηγουμένως.

Το 'ένταλμα' που απαιτούσε από τον σερίφη να φροντίσει ώστε αντιπρόσωποι των κομητειών και των πόλεων να συνέλθουν στο Ουεστμίνστερ, ήταν ένα 'ένταλμα' που άνοιγε περισσότερο την πόρτα στην διαδικασία των αιτήσεων και προσφυγών παρά του 'εντάλματος', αλλά και που έκλεινε το χάσμα ανάμεσα αφενός στην 'ανακάλυψη' και απονομή του νόμου και αφετέρου στην θέσπιση νέου νόμου. Και τούτο, διότι αρχικά η θέσπιση νέου νόμου αναγνωριζόταν ως επανόρθωση αδικοπραγιών.

(2) Ότι κάθε άνθρωπος έχει κεκτημένο και θεμιτό συμφέρον στην διατήρηση των δικαιωμάτων του, τα οποία δεν μπορούν να μεταβάλλονται χωρίς την συναίνεσή του. Εδώ, εκείνο που προσέφεραν τα κοινοβούλια ήταν διεύρυνση: προσέφεραν έναν τρόπο με τον οποίο αυτή η συναίνεση μπορούσε να δοθεί ή να υποτεθεί ότι δίδεται.

Το θεμιτό συμφέρον κάθε ανθρώπου στην διατήρηση των δικαιωμάτων του οδήγησε, σε ορισμένα μέρη στην Ευρώπη, σε παράδοξα ‘κοινοβουλευτικά’ αδιέξοδα.

Το *λίμπερομ βέτο*, η ελεύθερη αρνησικυρία στην πολωνική Δίαιτα, όπου χρειαζόταν ομοφωνία για κάθε απόφαση (με τον κάθε έναν να έχει το δικαίωμα να αρνηθεί να συναίνεσει και με τίποτε να μην μπορεί να γίνει χωρίς την συναίνεση των πάντων) ήταν, αναντίρρητα, μια εκκεντρικότητα. Ήταν όμως μια εκκεντρικότητα βασισμένη στην καθολικά αποδεκτή αντίληψη ότι τα δικαιώματα δεν μπορούν να μεταβάλλονται παρά μόνον με την συναίνεση του κάθε κατόχου αυτών των δικαιωμάτων.

Εκείνο που δημιούργησε το αγγλικό κοινοβούλιο, ήταν η αναγνώριση της αναγκαιότητας οι αποφάσεις να λαμβάνονται από πολλούς συμμετοχούς – της αναγκαιότητας του συμβιβασμού. Και πράττοντάς το, υπερέβη τους άμεσους ορίζοντες των φεουδαρχικών αντιλήψεων. Άλλα κοινοβούλια ουδέποτε το κατάφεραν και ως συνέπεια δεν επιβίωσαν.

(3) Ότι εκείνο που ‘ανήκει’ σε κάθε άνθρωπο, δεν μπορεί να αφαιρεθεί ή να περισταλεί χωρίς την συναίνεσή του.

Ήταν αυτή η αρχή της ατομικής ιδιοκτησίας που βρίσκεται πίσω από την καθιερωμένη άποψη στον Μεσαίωνα ότι το να πληρώνεις έναν φόρο σημαίνει πως αποχωρίζεσαι κάτι που ανήκει σε σένα και επομένως απαιτεί την συναίνεσή σου.

Η θεωρία της μεσαιωνικής φορολογίας (σε ό,τι δεν αφορά τους φόρους και τις υποχρεώσεις από την πάκτωση γαιών) είναι ότι ο βασιλιάς δεν μπορεί να επιβάλλει φόρο, εκτός εάν έχει φθάσει σε συνεννόηση με τον κάθε έναν που θα του ζητηθεί να πληρώσει. Τα κοινοβούλια ήταν ένα μέσον για την επίτευξη τέτοιων συνεννοήσεων και για την απόσπαση της αναγκαίας συναίνεσης.

(4) Ότι υπάρχουν μερικοί άνθρωποι που έχουν δικαίωμα να αντιτίθενται στην κακή διακυβέρνηση, όχι εξεγερόμενοι, αλλά ελέγχοντας τον κυβερνήτη για λάθη του και προειδοποιώντας τον ότι δεν θα λάβει την αναγκαία υποστήριξη εάν κυβερνά παραμελώντας τα δικαιώματα των υπηκόων του.

(5) Από την άλλη πλευρά όμως, ας επισημάνουμε ότι τα μεσαιωνικά κοινοβούλια ούτε βασιζόνταν στην αντίληψη, ούτε παρήγαγαν την αντίληψη, ότι η συμμετοχή τους στην διακυβέρνηση είχε να κάνει με την διαμόρφωση και εφαρμογή της κρατικής πολιτικής.

Δεν συζητούσαν θέματα κρατικής πολιτικής, η δε επιρροή τους ήταν μακρινή και έμμεση: αφορούσε μόνον στην έγκριση ή την απόρριψη εκείνων των οικονομικών πόρων που βρίσκονταν υπό τον έλεγχό τους.

(6) Τέλος, η πρακτική της σύγκλησης ενός κοινοβουλίου είχε ως απώτατη συνέπεια την πρακτική της ‘αντιπροσώπευσης’. Νομίζω όμως ότι θα ήταν δύσκολο να βρούμε κάτι που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε ‘ιδέα’ ή θεωρία αντιπροσώπευσης στον Μεσαίωνα, παρότι υπήρχαν σκέψεις γύρω από το πρόβλημα πώς, και με ποια έννοια, ένας άνθρωπος μπορούσε να ειπωθεί ότι ‘αντιπροσώπευε’ έναν άλλον.

4

Αυτή η επισκόπηση των αντιλήψεων που συνδέονταν με τα μεσαιωνικά κοινοβούλια και με τον ρόλο τους στην δραστηριότητα του κυβερνάν και στην εμπειρία τού κυβερνάσθαι, μας γυρίζει πίσω στην μεσαιωνική βασιλεία: στην μεσαιωνική διακυβέρνηση.

Μας δίνει την δυνατότητα να κατανοήσουμε ένα χαρακτηριστικό του αξιώματος του βασιλιά, το οποίο, μέχρι τώρα, έχω απλώς και μόνον αναφέρει – ένα χαρακτηριστικό, το οποίο μπορεί να υποτεθεί ότι αντιστοιχεί στις αναγκαίες της ίδιας της διακυβέρνησης.

Ένας μεσαιωνικός κυβερνήτης αναγνωριζόταν ότι είχε δύο έργα:

1. Ήταν ο προστάτης των δικαιωμάτων των υπηκόων του: ο δικαστής που μπορούσε να επανορθώσει τις αδικοπραγίες που υφίστανται, που μπορούσε να πάρει την πρωτοβουλία για την τροποποίηση του νόμου, που διαφύλασσε την ειρήνη της κοινότητας. Και εδώ ένας φεουδαρχικός βασιλιάς συχνά κατέληγε να επανορθώνει αδικοπραγίες που ο μέσος άνθρωπος υπέφερε στα χέρια των φεουδαρχικών ανωτέρων του. Έργο του συχνά ήταν να κρατά τις ισορροπίες ανάμεσα στην αριστοκρατία της επικράτειάς του και τον μέσο ελεύθερο άνθρωπο.
2. Ήταν ο προστάτης των συμφερόντων της επικράτειάς του, με έργο να υπερασπίζεται αυτά τα συμφέροντα εναντίον εξωτερικών εχθρών. Ήταν ο άνθρωπος που διαμόρφωνε και ασκούσε την κρατική πολιτική.

Αυτά τα δύο έργα αναγνωρίζονταν ότι απαιτούσαν για την εκπλήρωσή τους διαφορετικά είδη *ποτέστας*. Και τα ονόματα που δόθηκαν σε αυτά τα διαφορετικά είδη *ποτέστας*, ήταν, αντίστοιχα, *γιουρισντίκτιο* και *γκουμπερνάκουλουμ*: αφενός η νομιμοποίηση ενός δικαστή ή προστάτη του νόμου, αφετέρου η νομιμοποίηση ενός οδηγέτη, ενός 'τιμονιέρη' ή ενός 'πλοηγού'.

Και στην μεσαιωνική Αγγλία τουλάχιστον, αυτή η διάκριση κατέληξε να ενσαρκώνεται στην διάκριση ανάμεσα στο 'Στέμμα' και στον 'Βασιλιά'. Η *γιουρισντίκτιο* ανήκε στο 'Στέμμα', το *γκουμπερνάκουλουμ* ανήκε προσωπικά στον 'Βασιλιά'.

Τα δικαιώματά του στην *γιουρισντίκτιο* ήταν όλα εκείνα τα δικαιώματα που χρειαζόταν ο βασιλιάς για να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του ως προστάτης του νόμου. Αυτά ήταν τα 'δικαιώματα του Στέμματος'. Και στην Αγγλία, από την εποχή του Εδουάρδου Α', 'ο βασιλιάς στο κοινοβούλιο', *rex in parlīamento*, ταυτιζόταν με το 'Στέμμα'.

Ήταν αυτά τα δικαιώματα, που οι βασιλικοί δικαστές ασκούσαν εν ονόματι του βασιλιά. Και ήταν επειδή είχε αυτά τα δικαιώματα, που ο βασιλιάς μπορούσε να αναγνωρίζεται ως η 'πηγή της δικαιοσύνης'.

Τουτέστι, ένα *παρλιαμέντουμ* ήταν ο αναγνωρισμένος συνέταρος ενός βασιλιά στην άσκηση της δικής του *ποτέστας γιουρισντικτιόνις*.

Τα δικαιώματά του στο *γκουμπερνάκουλουμ* ήταν διαφορετικά.

Ως προς αυτά, δεν δεσμευόταν από τον νόμο. Το πλεονέκτημά τους ήταν, ακριβώς, ότι του έδιναν την δυνατότητα να κινείται σε μια περιοχή όπου δεν υπάρχει νόμος – στην διεξαγωγή της εξωτερικής πολιτικής, για παράδειγμα.

Είναι χάρη στο *γκουμπερνάκουλουμ* το οποίο ένας βασιλιάς διαθέτει, που μπορεί να διαπραγματεύεται με άλλους βασιλείς και μπορεί να ενεργεί ως κηδεμόνας, με την πιο γενική έννοια, της επικράτειάς του. Το *γκουμπερνάκουλουμ* ανήκει σε αυτόν τον ίδιο, προσωπικά, ως βασιλιά.

Μερικές φορές, αλλά σπάνια, το βασιλικό *γκουμπερνάκουλουμ* συγκρούεται με την βασιλική *γιουρισντίκτιο*. Κατά την άσκηση της πολιτικής, επιβάλλει στους υπηκόους του καθήκοντα ή υποχρεώσεις που υπερβαίνουν όσα επιτρέπει ο νόμος, ιδιαίτερα σε περιόδους πολέμου και υπεράσπισης της επικράτειας.

Όποτε όμως κάτι τέτοιο συμβαίνει, πρέπει να είναι έτοιμος να αποδείξει ότι υπάρχει σοβαρός λόγος που το πράττει. Πρέπει να είναι έτοιμος να αποδείξει ότι ενεργεί *εξ γιούστα κάουζα*, 'με δίκαιη αιτία', και να δείξει την *αναγκαιότητα* των έκτακτων απαιτήσεων που ζητά από τους υπηκόους του.

Πρόκειται, αναμφίβολα, για διάκριση λεπτή. Δύο πράγματα όμως είναι ξεκάθαρα:

1. Ότι ένας κυβερνήτης στον οποίον ηρνούντο τα δικαιώματα του *γκουμπερνάκουλουμ*, θα ήταν αδύναμος στην αντιμετώπιση έκτακτων πολιτικών καταστάσεων και ανεξόπλιστος στην υπεράσπιση των συμφερόντων της επικράτειας.
2. Ότι μια εξουσία στην οποία το *γκουμπερνάκουλουμ* εισέβαλλε συνεχώς στην *γιουρισντίκτιο*, μια εξουσία στην οποία ένας βασιλιάς κυβερνούσε συνεχώς στα όρια του νόμου επικαλούμενος πάντοτε τα δικά του προσωπικά, κυβερνητικά, 'προνομιακά' δικαιώματα, θα αποτελούσε σοβαρή ρήξη με την αντίληψη περί μεσαιωνικής βασιλείας.

Ένας βαθυστόχαστος μελετητής της μεσαιωνικής πολιτικής, ο Γκίερκε,⁷ έχει πει ότι το μοντέρνο κράτος αναδύεται από την μεσαιωνική επικράτεια, όταν το περιβόητο απόφθεγμα του Κικέρωνα *σάλους πόπουλι σουπρέμα λεξ [έστο]*, 'η σωτηρία του λαού πρέπει να είναι ο ανώτατος νόμος', γίνεται η κύρια αρχή διακυβέρνησης.

Όταν, δηλαδή, το κυβερνάν αναγνωρίζεται, όχι ως *γιουρισντίκτιο* που συμπληρώνεται από *γκουμπερνάκουλουμ*, αλλά ως *γκουμπερνάκουλουμ* που εμπνέεται από την εκάστοτε στάθμιση του τι απαιτεί η *ουτίλιτας πούμπλικα*, το δημόσιο καλό. Ή, με άλλα λόγια, όταν οι κυβερνήτες αντιμετωπίζουν, ως αντικείμενα των 'πολιτικών' τους, τους ίδιους τους υπηκόους τους.

7. Otto Friedrich von Gierke (1841-1921). [Σ.τ.Μ.]